

Городня Н.Д.*

ВІДНОВЛЕННЯ АМЕРИКАНСЬКОГО ЛІДЕРСТВА В АЗІЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОМУ РЕГІОНІ В ПОЛІТИЦІ АДМІНІСТРАЦІЇ Б.ОБАМИ

В статті аналізуються основні напрямки політики адміністрації Б.Обами в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, її концептуальні засади і методи реалізації в контексті відновлення регіонального лідерства США

Ключові слова: лідерство, адміністрація Обами, АТР.

В статье анализируются основные направления политики администрации Б.Обамы в Азиатско-Тихоокеанском регионе, ее концептуальные основы и методы реализации в контексте возобновления регионального лидерства США.

Ключевые слова: лидерство, администрация Обамы, АТР.

The paper studies main directions of Barack Obama administration policy in Asia-Pacific, its doctrinal background and the tools of its realization in the context of renewing American regional leadership.

Key words: leadership, Barack Obama administration, Asia-Pacific.

Адміністрація Б.Обами прийшла в Білий дім в умовах, коли втрата США глобального лідерства стала очевидною. За характеристикою впливового американського аналітика, президента Ради зовнішніх справ Р.Хаасса, принциповою характеристикою міжнародних відносин ХХІ ст. стала поява «безполярності» - домінування в світі не однієї, двох чи кількох держав, а скоріше понад десятка акторів, які здійснюють різні види влади, що є тектонічним зрушенням, порівняно з минулим [1]. Особливо очевидною була ерозія американського лідерства в Азійсько-Тихоокеанському регіоні (АТР), починаючи з Азійської фінансово-економічної кризи 1997-1998 рр. Визнання нової розстановки сил в АТР засвідчила ініціатива одного з провідних теоретиків зовнішньої політики США З.Бржезінського, оприлюднена ним в січні 2009 р., про створення «великої двійки» («G2») між США і Китаєм [2].

Програмна стаття Б.Обами «Відновлення американського лідерства», опублікована влітку 2007 р. в журналі «Форін Еффєерз» [3] визначила кілька напрямків цього процесу. Азійсько-Тихоокеанському регіону присвячено в ній небагато уваги в контексті вирішення одного із завдань - перебудови Сполученими Штатами альянсів, партнерств й інституцій. Йдеться про необхідність створення США «більш ефективної структури в Азії поза межами двосторонніх угод, нерегулярних самітів і угод з певної нагоди, як-то шестисторонні переговори з північно-корейської проблеми»; формування «інклюзивної інфраструктури з країнами Східної Азії», що може сприяти стабільності регіону і допомогти боротися з транснаціональними загрозами; сприяння перейняттю Китаєм «відпо-

* кандидат історичних наук, доцент кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн історичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

відальної ролі як зростаючої влади» для вирішення спільних проблем XXI століття. «Наше важливе завдання полягає в тому, щоб побудувати відносини, які розширюють співробітництво і водночас зміцнюють нашу здатність конкурувати» [4].

Фінансово-економічна криза, в умовах розгортання якої адміністрація Обама прийшла в Білий дім, внесла значні корективи в список сформульованих в статті напрямків повернення американського лідерства, зробивши пріоритетним завданням відновлення національної економіки США. Зі слів президента Обама, «наша економічна могутність вдома є основою нашого лідерства в світі, включаючи Тихоокеанську Азію» [5].

Формування нової глобальної розстановки сил, зсув центру глобального економічного і політичного тяжіння до Східної Азії, посилення регіонального і глобального впливу Китаю і водночас конкуренції між регіональними центрами сили за вплив в Південно-Східній Азії (ПСА) призвели до значних змін в азійсько-тихоокеанській політиці США за адміністрації Б.Обама, порівняно з попередньою адміністрацією Дж.У.Буша. Зроблено наголос на статусі США як «держави-резидента» в АТР, після чого розпочато активні дипломатичні заходи з метою налагодження відносин з регіональними державами і залучення до багатосторонніх регіональних інституцій. Сприятливим тлом для активного залучення США в АТР стало народження президента Обама на Гавайях і чотири роки дитинства, проведені в Індонезії. «Як перший тихоокеанський президент Америки, я обіцяю вам, що ця тихоокеанська нація буде зміцнювати і підтримувати наше лідерство і цій життєво важливій частині світу», заявив він під час свого першого візиту до Токіо в листопаді 2009 р. [6].

Нові підходи адміністрації Обама до здійснення зовнішньої політики були сформульовані у виступі Х.Клінтон перед сенатським комітетом із закордонних справ у зв'язку із затвердженням її кандидатури на посаду Держсекретаря. Йшлося про політику, що базується на поєднанні принципів і прагматизму, а не жорсткої ідеології; на визнанні взаємозалежності сучасного світу; на необхідності здійснення «розумної влади» шляхом використання повного набору дипломатичних, економічних, військових, політичних, юридичних і культурних заходів, їх правильної комбінації для кожної конкретної ситуації. Авангардом зовнішньої політики в контексті «розумної влади» мала стати дипломатія [7]. Іншим важливим положенням промови Х.Клінтон була необхідність для США, в умовах обмеженості ресурсів, обирати пріоритети зовнішньої політики. Ці положення були розвинуті в наступних виступах Х.Клінтон як Держсекретаря і найбільш повно викладені в програмній статті, опублікованій в журналі «Форін полісі» в жовтні 2011 р. Її основна ідея сформульована вже в першому рядку: «Майбутнє політики визначатиметься в Азії, не в Афганістані чи Іраку, і США мають бути в центрі цих дій» [8]. Визначено шість пріоритетних напрямків політики США в АТР: посилення двосторонніх безпекових альянсів; поглиблення робочих відносин з провідними країнами, що розвиваються, включаючи Китай; залучення до регіональних багатосторонніх інституцій; поширення торгівлі й інвестицій; розвиток широкої військової присутності; захист демократії і прав людини.

Привертає увагу активна дипломатія адміністрації Клінтона в АТР, що виявилася в інтенсивних двосторонніх і багатосторонніх контактах на різних рівнях; численних візитах в регіон Держсекретаря Х.Клінтон і помічника Держсекретаря зі Східноазійських і Тихоокеанських справ К.Кемпбелла для проведення двосторонніх і багатосторонніх переговорів, участі в регіональних самітах; у зміцненні альянсів, розвитку стратегічного діалогу з Китаєм, двостороннього співробітництва з країнами ПСА і АСЕАН як колективним органом; у заходах з відновлення центральної ролі АТЕС в процесах регіональної економічної інтеграції АТР тощо.

Серйозною заявкою на повернення США лідерства в АТР стало залучення Вашингтону до урегулювання ситуації в Південно-Китайському морі, де відновилися давні суперечності між країнами-претендентами через статус о-вів Спратлі. Заяви Держсекретаря Х.Клінтон про підтримку свободи навігації і урегулювання спорів в Південно-Китайському морі на основі багатосторонніх домовленостей за посередництва США, оскільки Південно-Китайське море є сферою національних інтересів США (на саміті АРФ в липні і Ханойському саміті АСЕАН в жовтні 2010 р.) засвідчили «повернення» США до ПСА в контексті проблеми морської безпеки і «свободи морів».

В контексті зміцнення альянсів США з союзниками, критичне значення мала ліквідація кризи американсько-японського альянсу, особливо в період з вересня 2009 по травень 2010 р. у зв'язку приходом до влади в Японії опозиційної Демократичної партії Японії (ДПЯ) і відмовою сформованого нею коаліційного уряду на чолі з Ю.Хатояма імплемувати Гуамську угоду, підписану попереднім урядом Таро Асо і Держсекретарем Х.Клінтон 17 лютого 2009 р. про передислокацію американської військово-морської бази Футенма на о.Окінава.

Значний вплив на нормалізацію відносин і підтримку ДПЯ американсько-японського альянсу мали як зусилля адміністрації Обами, спрямовані на пошук взаємоприйняттого вирішення «окінавської проблеми», так і рішуча підтримка США Японії під час регіональних конфліктів 2010 р. (повторних провокацій з боку Північної Кореї і конфронтації між Японією і Китаєм через зіткнення їх суден в диспутованих водах біля о-вів Сенкаку/Діаою), значна допомога, надана американськими ВМС під час ліквідації наслідків землетрусу і цунамі в Японії 11 березня 2011 р. (Операція Томодачі).

У відносинах з Республікою Кореєю, крім зміцнення співробітництва в сфері оборони, значного прогресу було досягнуто в торгово-економічній сфері підписанням двостороннього договору про створення зони вільної торгівлі, ратифікованого обома державами в жовтні-листопаді 2011 р. Непередбачувана політика Північної Кореї спричинила започаткування тристороннього співробітництва між США, Японією і Республікою Кореєю, починаючи з грудня 2010 р. В порядку денному тристоронніх зустрічей – координація і обмін ідеями щодо наступних кроків у відносинах з Північною Кореєю; обговорення питання про співпрацю в АРФ і Східноазійському саміті.

Адміністрація Обами увійшла в офіс, шукаючи кооперативного партнерства з Китаєм. В квітні 2009 р. досягнуто домовленість про розширення економічних переговорів між двома сторонами на рівні кабінетів, які розпочалися за адміністрації Буша, до рівня «Американсько-китайського стратегічного і економічного діалогу», що охоплює безпеку, політичні питання, глобальні проблеми. Перша сесія з діалогу відбулася у Вашингтоні в липні 2009 р. В травні 2011 р. відновилися військові зв'язки між Китаєм і США. В червні 2011 р. відбулися перші американсько-китайські консультації зі справ Азійсько-Тихоокеанського регіону тощо. Незважаючи на активізацію, розширення і підняття рівня двостороннього діалогу, заходи Вашингтону, спрямовані на повернення регіонального лідерства, оцінюються Пекіном в термінах стримування США регіонального впливу Китаю, що періодично посилює напруження в двосторонніх відносинах.

Найбільш відчутними були зміни в американській політиці в Південно-Східній Азії, яка перебувала на периферії політики адміністрації Дж.У.Буша. Відновлюючи двостороннє співробітництво з країнами ПСА Вашингтон запропонував широке коло сфер взаємодії, включаючи угоди в сфері безпеки, співробітництво з економічних питань, в сфері охорони природи, розвитку освіти тощо. Йдеться про розвиток партнерства і зміцнення оборонного альянсу з Філіппінами, зближення з Індонезією, В'єтнамом, Камбоджею;

співпрацю з Малайзією з проблем нерозповсюдження тощо. Показовою стала зміна політики США щодо М'янми. 30 листопада 2011 р. відбувся перший за останні чверть століття візит Держсекретаря США до М'янми, що був розцінений як «поворотний момент» в політиці США щодо цієї держави. Значну увагу приділено розвитку відносин АСЕАН, що перетворилася на центр регіональної інтеграції в Східній Азії. Про це свідчать: щорічна участь Держсекретаря Х.Клінтон в Регіональному форумі АСЕАН (АРФ); відновлення в 2009 р. щорічних самітів США - АСЕАН; підписання США в липні 2009 р. Договору про дружбу і співробітництво в Південно-Східній Азії (ТАС), що відкрило шлях до вступу США до Східноазійського саміту; відкриття в 2010 р. місії США до АСЕАН і призначення першого посла до АСЕАН в квітні 2011 р. тощо.

Велике значення для реалізації азійсько-тихоокеанської стратегії США мало 9-денне турне президента Обами до АТР в листопаді 2011 р., під час якого він взяв участь в саміті АТЕС (Гонолулу, Гавайї), в третьому саміті «АСЕАН-США» і Східноазійському саміті (Балі, Індонезія), відвідав Австралію, провів двосторонні зустрічі з лідерами Індії, Індонезії, Малайзії, Філіппін.

17 листопада в австралійському парламенті президент Обама виголосив програмну промову, в якій обґрунтував політику США в АТР. «США були і завжди будуть Тихоокеанською нацією... Тут ми бачимо майбутнє, як найбільш швидко зростаючий регіон світу і дім понад половини глобальної економіки Тихоокеанська Азія критична для досягнення мого найвищого пріоритету – створення робочих місць і можливостей для американців Як президент я зробив виважене і стратегічне рішення – як Тихоокеанська нація США відіграватимуть більшу і довготермінову роль у розвитку регіону і його майбутнього...» [9]. Здійснюючи політику згортання в Іраку і Афганістані, адміністрація Обами заявила про рішення зробити присутність США в АТР «основним пріоритетом». Тож, незважаючи на необхідність наведення фінансового порядку, скорочення оборонних витрат США не відбудеться за рахунок АТР. «Ми будемо постійно зміцнювати наші можливості... Наші постійні інтереси в регіоні вимагають нашої постійної присутності. Сполучені Штати є Тихоокеанською державою і ми тут для того, щоб залишитися» [10].

Привертає увагу визначення Б.Обамою лідерства США в АТР як просування «набору міжнародних норм», забезпечення дотримання однакових правил усіма учасниками. В цьому контексті було представлено бачення Вашингтоном нового міжнародного порядку: «Ми виступаємо за міжнародний порядок, в якому підтримуються права і відповідальність усіх націй і народів. В якому здійснюються міжнародний закон і норми. В якому не створюються перешкоди торгівлі й свободі навігації. В якому країни, які розвиваються, роблять внесок в регіональну безпеку, в якому суперечності вирішуються мирним шляхом. Це майбутнє, якого ми прагнемо» [11].

Листопадове турне президента Обами заклало фундамент політики США в АТР в трьох паралельних напрямках: зміцнення альянсів з союзниками і партнерами в регіоні; розвиток відносин з авангардними країнами, що розвиваються; участь у багатосторонніх регіональних інституціях.

В контексті першого напрямку важливою є ініціатива, оголошена Б.Обамою під час його візиту до Австралії, про створення першої тривалої присутності США в цій країні - шестимісячну ротацию морської піхоти США чисельністю від 250 (в 2012 р.) до 2500 чол. (до 2016 р.) в порту Дарвін для спільного тренування з австралійськими союзниками на їх військових базах. Передбачається, що збільшення присутності США в Південному Тихоокеанському регіоні, забезпечать краще партнерство з регіональними партнерами і союзниками, дозволить американським військовим надавати їм ефективну допомогу у випадку стихійних лих.

Незважаючи на постійні заяви адміністрації Обами, що поглиблення відносин США з країнами АТР не відбувається за рахунок Китаю, що розширення зв'язків зі зростаючими державами АТР, передусім з Китаєм, є її пріоритетним завданням, ініціатива про ротацію американських військових в порту Дарвін викликала негативну реакцію Пекіну. У свою чергу президент Обама, виступаючи на регіональних самітах (АТЕС і Східноазійський саміт) зайняв більш наступальну позицію по відношенню до Китаю, закликавши Пекін «грати за правилами». За словами президента Обами, «ми хочемо і далі розвивати конструктивні відносини з китайським урядом, але будемо твердими, наполягаючи на тому, щоб вони діяли за тими ж правилами, що й інші» [12].

Важливим досягненням адміністрації Обами став вступ США до Східноазійського саміту (САС). Вперше представляючи США на цьому регіональному форумі в листопаді 2011 р., президент Обама запропонував включити в його порядок денний такі основні напрямки діяльності як допомога в разі природних лих; нерозповсюдження і ядерна безпека; морська безпека. Очевидним є прагнення адміністрації Обами зробити САС основним форумом стратегічного діалогу в АТР, посилити його значення на противагу форуму «АСЕАН+3», що також викликає негативну реакцію КНР.

На саміті АТЕС, який в листопаді 2011 р. США приймали вперше після 1993 р., було визначено стратегічну мету США - створення «єдиної (безшовної) регіональної економіки». Досягнення торгівельно-інвестиційних угод з регіональними державами, відкриття ринків азійських країн для американського експорту визначено Б.Обамою пріоритетними завданнями його адміністрації: «найбільшим на сьогодні викликом для США і моїм найбільшим пріоритетом як президента є створення робочих місць і поверненні американців до роботи... Одним з найкращих способів зробити це є збільшення торгівлі й експорту...». Оскільки більшість американського експорту продається в АТР, його значення для відновлення економіки США є критичним [13].

Значним успіхом адміністрації Обами в напрямку регіональної економічної інтеграції став прогрес в переговорах між США і восьма державами АТР (Чилі, Нова Зеландія, Сінгапур, Бруней, Австралія, В'єтнам, Перу, Малайзія) про створення Транс-Тихоокеанського партнерства (ТТП), досягнутий на саміті АТЕС в Гонолулу. Остаточне підписання угоди заплановано до саміту АТЕС 2012 р. Значення ТТП бачиться в тому, що ця високостандартна усебічна угода з економічного співробітництва встановлює «золотий стандарт» для наступних аналогічних угод і знаменує перший етап створення зони вільної торгівлі в рамках АТЕС. Інтерес, виявлений до ТТП з боку Японії, РК, Філіппін, Канади, Тайваню визначив подальші плани адміністрації Обами вести два паралельні процеси – довести угоду до завершення і здійснювати консультації із зацікавленими країнами для розширення її учасників.

Привертає увагу значна роль, яку відводять США розвитку стратегічних відносин з Індією і залученню Індії до Азійсько-Тихоокеанського регіону, визначення адміністрацією Обами меж Азійсько-Тихоокеанського регіону з включанням до нього Індії, Австралії і Росії, фактично усіх країн, що входять до Східноазійського саміту. В грудні 2011 р. США приймали першу тристоронню зустріч США – Японія – Індія для обміну думками з регіональних і глобальних питань взаємного інтересу.

За аналізом Р.Хаасса, чотири доктринальні складові постбіполярної політики США - сприяння демократії, гуманітаризм, контртероризм й інтеграція – залишаються незмінними, хоч їх важливість в порядку денному різних адміністрацій відрізняється. В діяльності адміністрації Обами усі вони представлені, але найбільш очевидною є інтеграційна складова зовнішньої політики США [14].

Коментуючи листопадовий візит президента Обама в АТР і регіональну політику його адміністрації, політичні оглядачі часто використовують термін «поворотний момент» («pivot», «strategic pivot», «pivotal moment»). Дійсно, адміністрація Обама здійснила рішучий поворот у зовнішній політиці США із Західної в Східну Азію, з проблем традиційної – до нетрадиційної безпеки. Відновлюючи американське лідерство в регіоні, вона проводить багатотрекову стратегію - розвиток діалогу з Китаєм, уникаючи конфронтації з ним; зміцнення альянсів і партнерств; розвиток двосторонніх відносин з регіональними державами і АСЕАН як колективним органом; участь в регіональних багатосторонніх інституціях; залучення в якості посередника у врегулювання ситуації в Південно-Китайському морі; розвиток економічної інтеграції на двосторонньому і багатосторонньому рівні; розширення рамок регіону за рахунок підключення до нього Індії. Важливим чинником є визнання адміністрацією Обама взаємозалежності світу, спільності загроз і викликів, що робить проблематичним одноосібне лідерство; прийняття ідей інтеграції як основи своєї зовнішньої політики, вирішальна роль дипломатії в її реалізації.

Список використаних джерел

1. Haass R. The age of monopolarity. What will Follow U.S. Dominance // Foreign Affairs. – May/June 2008 [Електронний ресурс] / Foreign Affairs. – Режим доступу: <http://www.foreignaffairs.com/articles/63397/richard-n-haass/the-age-of-nonpolarity>.
2. Brzezinski, Z. The Group of Two that could change the world // Financial Times.- 2009, January 13 [Електронний ресурс] / Financial Times. – Режим доступу: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/d99369b8-e178-11dd-afa0-0000779fd2ac.html>.
3. Obama, Barack. Renewing American Leadership // Foreign Affairs. -2007, July-August [Електронний ресурс] / Режим доступу: General OneFile. Gale. University of Michigan - Ann Arbor. 30 Jan. 2008 // <http://find.galegroup.com.proxy.lib.umich.edu/itx/start.do?prodId=ITOF>.
4. Ibidem.
5. Remarks By President Obama to the Australian Parliament [Електронний ресурс] / The White House. President Barack Obama. – Режим доступу: <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/11/17/remarks-president-obama-australian-parliament>.
6. East Asian Strategic Review [Електронний ресурс] / The National Institute for Defense Studies. – Режим доступу: http://www.nids.go.jp/english/publication/east-asian/pdf/2010/east-asian_e2010_07.pdf – P. 234.
7. Congressional Testimony. Nomination Hearing To Be Secretary of State. Testimony Hillary Rodham Clinton Secretary of State, Secretary of State. Statement before the Senate Foreign Relations Committee. Washington, DC, January 13, 2009 [Електронний ресурс] / U.S. Department of State. - Режим доступу: <http://www.state.gov/secretary/rm/2009a/1/115196.htm>
8. Clinton H. America's Pacific Century // Foreign Policy. – 2011, October [Електронний ресурс] / IIP Digital. - Режим доступу: <http://iipdigital.usembassy.gov/st/english/article/2011/10/20111011161233su0.8861287.html#axzz1dsvxWPCD>.
9. Remarks By President Obama to the Australian Parliament [Електронний ресурс] / The White House. President Barack Obama. – Режим доступу: <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2011/11/17/remarks-president-obama-australian-parliament>.
10. Ibidem.
11. Ibidem.

12. News Conference by President Obama [Електронний ресурс] / The White House. President Barack Obama. – Режим доступу: <http://www.whitehouse.gov/photos-and-video/video/2011/11/13/president-obama-holds-press-conference-apec-summit#transcript>.
13. Ibidem.
14. Haass R. The Restoration Doctrine // American Interest. – 2012. – January-February. – Vol. VII, No 3. – P. 51-52.